

12. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали : у 2-х частинах. – Ч. 1 / за ред. В.Ф. Панібудьласка. – К. : Вища школа, 1997. – 584 с.
13. Гунчак Т. Україна: Перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Т. Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
14. История политических и правовых учений / под общ. ред. В.С. Нерсисянца. – М. : Норма-Инфра, 2000. – 736 с.
15. Олесницький Є. Сторінки з мого життя / Є. Олесницький. – Львів, 1935. – Ч. I (1860–1890).
16. Сохоцький І. Будівничі новітньої української державності в Галичині. Д-р Євген Олесницький // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. / Наукове товариство ім. Т. Шевченка. Бібліотека українознавства. – Ч. 8. – Нью-Йорк, Париж, Сідней, Торонто, 1961. – С.118–136.

УДК 349.42 : 639.3.05

ШОВКУН Ю.В.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ АКВАКУЛЬТУРИ

У статті, на основі аналізу нормативно-правових актів у сфері аквакультури, досліджуються проблемні позиції та пропонуються способи усунення колізій у правовому регулюванні цього питання.

Ключові слова: аквакультура, рибництво, правове регулювання аквакультури.

В статье, на основе анализа нормативно-правовых актов в сфере аквакультуры, исследуются проблемные позиции и предлагаются способы устранения коллизий правового регулирования этого вопроса.

Ключевые слова: аквакультура, рыбководство, правовое регулирование аквакультуры.

The article, based on an analysis of regulatory legal acts in the field of aquaculture, explores the problematic position and suggests ways to eliminate the legal regulation of the issue of collisions.

Key words: aquaculture, fish farming, legal regulation of aquaculture.

Вступ. Аквакультура сьогодні є перспективним напрямком розвитку рибництва. У період світового падіння рибних запасів, що спостерігається в промисловому рибальстві за останні десятиріччя, стрімкого розвитку набуває виробництво продукції аквакультури – вирощування водних біоресурсів у контрольованих умовах.

Стан світового рибного господарства засвідчує, що у розвинених країнах відбувається заміщення споживання виловленої риби і морепродуктів продукцією аквакультури. У передових рибальських країнах аквакультура визнана одним із основних чинників, що поліпшують стан економіки, сприяють забезпеченню продовольчої незалежності країни, насиченню внутрішнього ринку, підвищенню зайнятості населення, збільшенню експортних надходжень.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження правового регулювання аквакультури та вирішення проблемних питань у цій сфері.

Результати дослідження. Теоретичною основою нашого дослідження є праці відомих вітчизняних учених-правознавців у галузі аграрного права: Н. Багай, В. Єрмоленка, В. Жушмана, Т. Коваленко, Т. Ковальчук, В. Семчика, А. Статівки, В. Уркевича, Н. Титової, Ю. Шемшученка, В. Янчука та інших, а також доробки відомих вчених-правознавців – представників радянської, вітчизняної та російської шкіл теорії держави та права, цивільного права: С. Алексєєва, В. Белова, О. Зайчука, П. Рабіновича, О. Скакун, М. Цвіка, О. Петришина.

© ШОВКУН Ю.В. – здобувач кафедри цивільного та господарського права (Національний університет біоресурсів і природокористування України)

Розгляд категорії «рибництво» зумовив також використання праць радянських та вітчизняних учених у галузі сільського господарства, зокрема, рибництва: Б. Ганкевич, М. Гринжевського, Н. Вдовенка, В. Козлова, О. Колос, В. Мельникова, А. Мельникова, Ф. Мартинова, О. Третьяка, Ф. Суховерхова, Ю. Решетнікова та інших. У роботах цих дослідників здійснений аналіз розвитку рибогосподарської галузі загалом у світі та в Україні зокрема.

Рибництво – галузь господарства, що займається збільшенням і поліпшенням якості рибних запасів у природних водоймах та розведенням риби в штучних водоймах [1]. Рибництво також розуміють як давню й розвинену галузь аквакультури, що займається штучним вирощуванням риб і збільшенням рибних запасів у природних водоймах [2], воно є таким видом аквакультури, що пов'язане з підвищенням ефективності процесів управління штучним відтворенням (іноді з обмеженим впливом на природне відтворення) та товарним виробництвом гідробіонтів [3, с. 58].

Синонімом слова «рибництво» є аквакультура. Цей термін з'явився відносно недавно, вперше його було використано в 1975 році при поясненні поняття «океанологія» в третьому виданні «Великої радянської енциклопедії». Зазначалося, що аквакультура (лат. aqua – вода; cultura – вирощування, догляд) – це розведення і вирощування водних організмів (риб, моллюсків, ракоподібних, водоростей) у контрольованих умовах для підвищення продуктивності водойм [4, с. 62–63].

Зазвичай під аквакультурою розуміється розведення та вирощування корисних організмів тваринного або рослинного походження у водному середовищі. У такому розумінні аквакультура має давню історію. Вирощування корисних водоростей, моллюсків, риб та інших організмів у морях, лиманах та естуаріях зазвичай називається марікультура. У вузькому сенсі під аквакультурою розуміють штучне розведення та вирощування риб і безхребетних у контрольованих людиною природних екосистемах, у штучно створюваних екосистемах, у промислових установках («Акватрон»). Вирощування риб у природних водоймах, ставках, садках, басейнах постійно вдосконалюється і здійснюється за визначеними технологіями, особливо це стосується промислового рибництва, де використовуються механізовані й автоматизовані біотехнології. В історичному аспекті чітко прослідковується тенденція переходу від постійного вдосконалення технічного рибальства до організації управління водними екосистемами з метою оптимізації процесу біопродукування у вигідному для людини напрямі [5].

Аквакультуру розглядають також як напрямок рибогосподарської діяльності, пов'язаний із відтворенням і вирощуванням водних організмів, що відбувається в частково або повністю контрольованих людиною умовах. При цьому рибництво визначають як складову аквакультури, що відповідає за штучне відтворення риб, а також за збереження і поповнення промислових запасів риби в природних водоймах. У сучасному рибництві виділяють декілька основних напрямків. Ставкове рибництво – господарська галузь, яка займається вирощуванням риби в ставках, кар'єрах, рисових чеках, невеликих водосховищах, озерах, а також у різних підсобних водоймах. Серед ставкових господарств виділяють спеціалізовані рибницькі господарства, завданням яких є лише вирощування риби, а також багатогалузеві підприємства, в яких рибництво є додатковим напрямком тваринництва у вигляді рибницьких ферм та водойм комплексного призначення. Індустріальне рибництво використовує інтенсивні технології відтворення і вирощування риби та виключно штучні корми; нерестово-вирощувальні господарства, а також рибоводні заводи займаються збереженням і поповненням запасів цінних промислових видів риб. Ця група рибоводних підприємств здійснює відлов плідників риб в природних водоймах, відбір зрілих статевих продуктів, інкубацію ікри і вирощування молодняка риб, який є придатним для повернення в природний ареал існування. Озерно-товарні рибоводні господарства призначені для підвищення показників рибопродуктивності озер. Реалізація цього завдання потребує використання технологій штучного відтворення та вирощування молодняка промислово цінних риб з подальшим зарибком переважно озер і водосховищ, а також проведення рибоводно-меліоративних заходів у водоймах, які використовуються цими господарствами [6, с. 9–11].

Відповідно до Водного кодексу України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР рибництво визнається штучним розведенням і відтворенням риби та інших живих ресурсів. Причому під штучним розведенням (відповідно до Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах від 15 січня 2008 року № 4) розуміється вирощування водних живих ресурсів, їх використання з метою підвищення рибопродуктивності рибогосподарських водних об'єктів (їх ділянок) шляхом спрямованого формування видового складу (відтворення риб та інших водних живих ресурсів) та запасів водних живих ресурсів без скидання води з цих об'єктів з метою вилування.

До прийняття Закону України «Про аквакультуру» (далі – Закон) від 18 вересня 2012 року № 5293-VI поняття аквакультури визначалося в ст. 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». Аквакультура – цілеспрямоване використання рибогосподарських водних об'єктів для одержання максимальних обсягів корисної біологічної сільськогосподарської продукції шляхом її штучного розведення та утримання. У цьому визначенні законодавець наголошував на тому, що аквакультура є цілеспрямованою діяльністю, яка має на меті одержання максимальних обсягів корисної біологічної сільськогосподарської продукції шляхом роз-

ведення та утримання. Крім того, зазначалося, що це є сільськогосподарська діяльність, яка здійснюється шляхом штучного (неприродного) розведення та утримання [7, с. 266–267].

Відповідно до Закону України «Про аквакультуру», аквакультура (рибництво) – сільськогосподарська діяльність зі штучного розведення, утримання та вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції (продукції аквакультури) та її реалізації, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг.

Цей закон по-іншому трактує поняття «аквакультура», а саме: законодавець передбачає вирощування об'єктів аквакультури у повністю або частково контрольованих умовах, у той час як у попередньому визначенні зазначалося, що аквакультура здійснюється шляхом штучного розведення та утримання. Крім цього, нове поняття розширилося комплексом послуг, які включають в себе реалізацію продукції аквакультури, виробництва кормів, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх біорізноманіття, а також надання рекреаційних послуг [7, с. 267]. Таким чином, існуюче нормативне визначення аквакультури акцентує увагу на збереженні, розвитку та відновленні аквакультури.

Ще одним нормативно-правовим актом, що визначає поняття аквакультури, є наказ Держспоживстандарту «Про затвердження та скасування національних класифікаторів» від 11 жовтня 2010 року № 457, який визначає, що з 1 січня 2012 року набирає чинності національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності». Згідно з цим класифікатором рибицтво ототожнюється з аквакультурою та визначається групою 03.2 – «Рибицтво (аквакультура)». Ця група включає аквакультуру (або рибицтво), тобто процес виробництва, який полягає у вирощуванні й розведенні (у т.ч. збиранні) морських організмів і культур (риби, молюсків, ракоподібних, рослин, крокодилів, земноводних тощо) із застосуванням технологій, розроблених для підвищення продуктивності організмів і збільшення їх природного приросту в навколишньому середовищі (наприклад, регулярне створення запасів, відгодівля та захист від хижаків). Рибицтво спрямоване на вирощування організмів до стадії молодняка та/або до стадії дорослих особин в умовах їх утримання в неволі. Крім того, аквакультура включає індивідуальне, кооперативне або державне володіння окремими організмами з метою збільшення їх чисельності, у т.ч. їх збирання.

При цьому рибицтво (аквакультура) складається з двох видів: морське рибицтво та прісноводне рибицтво. Морське рибицтво (аквакультура) включає: розведення риби в морській воді, в тому числі розведення морських акваріумних риб; одержання ікри двостулкових молосків (мідій тощо), омарів, креветок, мальків риб та її ручне оброблення, вирощування червоних водоростей та інших їстівних морських водоростей; розведення ракоподібних, двостулкових молюсків, інших молюсків та інших водних тварин у морській воді; рибицтво (аквакультуру) у солоній воді; рибицтво (аквакультуру) у резервуарах із морською водою; функціонування рибоводних заводів із розведення морських видів риби; функціонування ферм із розведення морських хробаків. Прісноводне рибицтво (аквакультура) включає: розведення риби в прісній воді, в тому числі розведення прісноводних акваріумних риб; розведення прісноводних ракоподібних, двостулкових молюсків, інших молюсків та інших водних тварин у прісній воді; функціонування рибоводних заводів із розведення прісноводних видів риби; розведення жаб; розведення крокодилів та інших земноводних [8].

Таким чином, національний класифікатор України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності», даючи визначення рибицтва (аквакультури), перераховує окремі види гідробіонтів, що використовуються з метою розведення, утримання та вирощування, та які є об'єктами аквакультури відповідно до Закону. Гідробіонтами є тварини чи рослини (гідрофіти), що мають різноманітні пристосування для життя у воді, наприклад, дихають киснем, розчиненим у воді; деякі гідробіонти витримують високий гідростатичний тиск (глибинні організми) або високу концентрацію солі (галобіонти) [9].

Деякі вчені та дослідники, зокрема С. Алімов, А. Андрющенко, М. Захарченко, визначають, що об'єктами культивування (а отже, і аквакультури) можуть бути як риби, так і молюски, ракоподібні, голкошкірі, жаби, водорості, черепахи, крокодили та інші групи гідробіонтів [10, с. 18]. На їх думку, аквакультура – це розведення та вирощування водних живих ресурсів (риби, молюсків, ракоподібних, водоростей) у частково або повністю контрольованих людиною умовах з метою охорони, відтворення та одержання товарної рибної продукції в спеціалізованих господарствах, у внутрішніх водоймах і прибережній смузі морів [11, с. 12]. Таким чином, аквакультура автоматично потрапляє до галузей, які потребують державної підтримки та регулювання. Це підтверджує пріоритетність розвитку аквакультури як нового та специфічного напрямку діяльності, органічно пов'язаного з головними функціями держави: гарантування продовольчої безпеки, підтримання макроекономічної рівноваги, у тому числі шляхом регулювання міжгалузевих відносин, розвиток ринково-конкурентного середовища, захист внутрішнього ринку, а також досягнення соціальних стандартів якості життя [12, с. 29–30].

Ми притримуємося позиції, що рибицтво можна розглядати у вузькому розумінні, яке розтлумачується у Водному кодексі України, як штучне розведення і відтворення риби та інших живих ресурсів (тоді рибицтво є підгалуззю рибного господарства України); а також у широкому, яке відображається у понятті аквакультури (рибицтва) без врахування рекреаційних послуг та процесу виробництва кормів, оскільки вони належать не до сільськогосподарської діяльності, а є видами діяльності у сфері спорту, організації відпочинку та розваг і діяльністю у сфері переробної промисловості відповідно до національного класифікатора України ДК 009:2010 «Класифікація видів економічної діяльності». Відповідно до наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України» від 22 червня 2009 року № 330 рекреаційна послуга – послуга зі споживчими властивостями і собівартістю, що надається з метою задоволення потреб рекреантів, під якими розуміють осіб, що відновлюють у визначених законодавством місцях природно-заповідних територій та об'єктів свої розумові, духовні і фізичні сили.

Вважаємо за доцільне внести до нормативно-правових актів таке визначення рибицтва, що дасть змогу узагальнити поняття рибицтво та аквакультура. Отже, у Законі України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» має з'явитися запропоноване нами визначення рибицтва, у Законі України «Про аквакультуру» необхідно уточнити поняття аквакультури (рибицтва), виклавши ч. 1 ст. 1 у такій редакції: «Аквакультура (рибицтво) – сільськогосподарська діяльність зі штучного розведення, утримання та вирощування гідробіонтів у повністю або частково контрольованих умовах для одержання сільськогосподарської продукції та її реалізації, відтворення біоресурсів, ведення селекційно-племінної роботи, інтродукції, переселення, акліматизації та реакліматизації гідробіонтів, поповнення запасів водних біоресурсів, збереження їх різноманітності». Ст. 1 Водного кодексу України, що дає визначення рибицтва, викласти у такій же редакції, що і в Законі України «Про аквакультуру».

Висновки. На основі проведеного аналізу нормативно-правових актів та позицій науковців щодо рибицтва та аквакультури, можемо зробити висновок про те, що ці поняття є складовими частинами поняття «рибне господарство». І якщо питання про нормативно-правове розмежування рибальства та рибицтва не є дискусійним, то питання розмежування рибицтва та аквакультури залишається таким, що потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. Білодіда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrlit.org/slovnky/%D1%80%D0%B8%D0%B1%D0%B%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE>.
2. Основи рибицтва / Агробізнес АПК, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrobiznes.org.ua/node/217>.
3. Мельников В., Мельников А. Расширенное понятие аквакультуры / В. Мельников, А. Мельников // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия : Рыбное хозяйство. – Вып. 2. – 2012. – С. 57–66.
4. Шаляпин Г. О проблеме определения понятия «Аквакультура» в международном и национальном праве Электронное приложение к «Российскому юридическому журналу». – № 2. – 2011. – 195 с.
5. Решетников Ю., Шатуновський Ц. Аквакультура: поняття і напрями // Перша всесоюзна нарада з проблем зоокультури. Тези доповідей. Частина перша [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.webfarmerstvo.org.ua/rybnuctvo/akvakultura-ponjattja-ta-naprjamy.php>.
6. Долوماتов С. Ставкове рибицтво : конспект лекцій / С. Долوماتов / Одеський державний екологічний університет. – Одеса : ТЕС, 2013. – 150 с.
7. Якимець О. Сутність та особливості поняття «аквакультура» / О. Якимець // Митна справа – Спеціальний випуск. – 2013. – С. 263–268.
8. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/03/KVED10_03.html.
9. Універсальний словник-енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopectia.org.ua/29/53395/8930.html>.
10. Українсько-російський словник-довідник із прісноводної аквакультури та екології водного середовища (основні терміни та поняття) / [Захарченко М., Андрущенко А., Алимов С. та ін.]. – К. : Арістей, 2005. – 684 с.
11. Гринжевський М. Словник-довідник науково-виробничих термінів і понять у рибному і водному господарствах, охороні навколишнього природного середовища внутрішніх водних об'єктів України / М. Гринжевський, В. Єрко, А. Пекарський. – К. : Вища освіта, 2002. – 303 с.
12. Вдовенко Н. Державне регулювання розвитку аквакультури в Україні : [монографія] / Н. Вдовенко. – К. : Кондор-Видавництво, 2013. – 464 с.